

МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ РОБОЧОЇ СИЛИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Розкрито сутність трудової міграції, необхідність і можливість цих процесів, набуття ними певних особливостей в умовах глобалізації. Проаналізовано стан сучасного етапу міжнародної міграції робочої сили та участь України в ній. Зосереджена увага на необхідності та можливості міжнародної міграції робочої сили в країнах світу й в Україні, зокрема. Надано пропозиції щодо підвищення ефективності участі України в процесах міжнародної міграції робочої сили та поліпшення державної міграційної політики України.

Ключові слова: глобалізація, іноземці, міжнародна міграція робочої сили, робоча сила.

Вступ Міжнародна міграція робочої сили посідає чинне місце в системі міжнародних економічних відносин. Дослідження цієї проблеми завжди є актуальним, цікавим і корисним щодо розгляду економічних відносин між країнами світу. Дану проблематику досліджували і досліджують такі науковці, як: О. А. Грішнова, Е.М. Лібанова, О. А. Малиновська, Н.Мамонтова, О. Р. Овчинникова, Т. П. Петрова, О. У. Хомри, О. В. Позняк, Г. О. Харламова та інші.

Постановка завдання. Дослідження глобальних економічних процесів має велике практичне значення. Воно дозволяє визначити вектор стратегічного розвитку кожної держави в умовах глобальності зовнішньоекономічних зв'язків між країнами. Для здійснення довгострокової програми розвитку Україні необхідно визначити головні принципи цієї стратегії й засоби її здійснення з метою реалізації відповідної зовнішньоекономічної доктрини нашої держави. У даній проблематиці розкрито сутність міжнародної міграції робочої сили, проаналізовані її основні причини, з'ясовані наслідки для країн – донорів та для приймаючих країн. Однак, швидкоплинний процес розвитку й змін економічних відносин країн світу, обґрунтовано привертає все більшу увагу до дослідження цієї проблеми, особливо її стану за сучасних умов. *Мета статті:* дослідити особливості міжнародної міграції робочої сили в умовах глобалізації та проаналізувати участь України в цих процесах, надавши пропозиції щодо покращення ситуації.

Результати. Історично явище міграції робочої сили є необхідним та природним атрибутом міжнародних відносин, спільного існування різних народів, етнічних і соціальних груп населення, країн. Вільне або примусове переміщення значних мас людей відбувалося завжди – настільки, наскільки «вистачає» історичної пам'яті людства. Серед причин, що впливають на міграцію, вирізняють неекономічні та економічні. До першої групи включаються політико - правові, релігійні, етнічні (з'єднання сімей і переїзд на історичну батьківщину), екологічні, освітньо - культурні, психологічні чинники. До економічних факторів слід віднести насамперед наявність країн із різним рівнем соціально-економічного розвитку, що викликає переміщення робочої сили з бідних країн до країн з високим рівнем життя; стан національного ринку праці й тенденції його розвитку; структурну перебудову економіки, яка супроводжується зростанням потреб у робітниках високої кваліфікації, з одного боку, та наявністю структурного безробіття, з іншого; зростання масштабів міграції капіталу, функціонування ТНК, спільних підприємств тощо. Огляд чисельних наукових праць, присвячених міжнародній міграції робочої сили, дозволяє стверджувати, що посилення міграційного руху переважно відбувається під впливом економічних факторів. Визначаючи причини світової міграції слід розрізнити необхідні

та достатні умови її здійснення. Економічні чинники створюють необхідні умови, однак самі по собі вони не можуть вважатися достатніми умовами трудової міграції. Це означає, що при наявності економічних чинників, міграція може й не відбутися доти, доки певна подія в особистому житті не прискорить її і не стане поштовхом до руху. Отже, домінуюча роль належить економічним чинникам, які діють у взаємозв'язку й взаємозалежності з іншими факторами.

Міжнародні міграційні процеси завжди стосувалися українців та тих народів, що мешкали на території сучасної України: анти, скіфи, сармати, монгольські орди, присутність на українських землях Польщі, Австро – Угорщини, Росії. Перша Світова війна спричинила масову евакуацію українців на схід СРСР, зокрема до Сибіру, республік Середньої Азії. Надалі – втеча українців від голодомору 30 –х років ХХ ст., примусове переміщення оstarбайтерів, виїзд українців за часів СРСР на освоєння цілини, до об'єктів комсомольського будівництва та нафтогазових розробок Сибіру, етнічна еміграція євреїв до Ізраїлю, переїзд значної частини науково – творчої інтелігенції до Москви у 60 – 80 –ті роки ХХ ст. Нарешті, масовий виїзд фахівців та робітників у пошуках кращої долі вже у пострадянські часи передусім до країн Західної Європи, США та Ізраїлю. Враховуючи, що від'їздили на той час ще молоді люди репродуктивного віку, це спричинило старіння населення України.

За часів незалежності формування ринкових методів господарювання відбувалося в умовах гострих кризових явищ в економічному, соціальному й політичному житті. Ринкова трансформація економіки України здійснюється вкрай не послідовно і безсистемно, що призвело до зростання негативних явищ, поглиблення господарського хаосу. Внаслідок постійного відбору фахівців шляхом їх виїзду до Москви та на Захід, Україна поступово втрачає науковців, фахівців високої кваліфікації, а це ще більше ускладнює подолання складнощів трансформаційного періоду.

Зростання відкритості українського суспільства за часів незалежності неминуче призводить до все більшого втягнення України в міжнародні міграційні процеси (рис. 1)[2, с. 7].

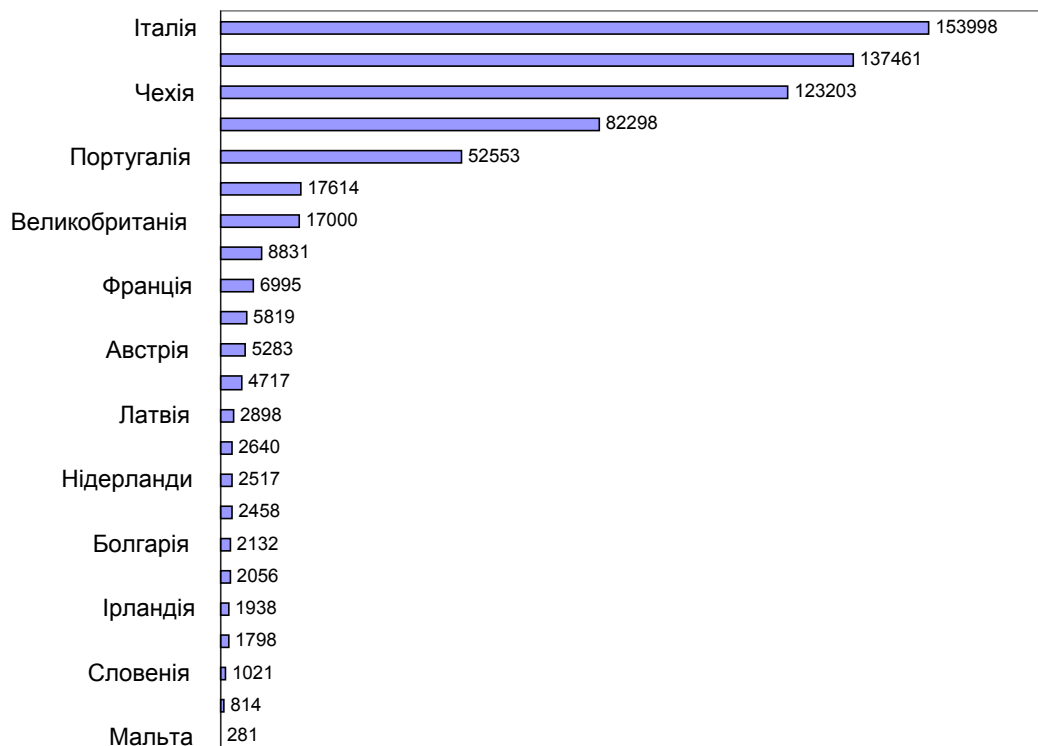

Рис. 1. Українці в країнах Європи, людей 2010 рік

Найбільше українців працює в Італії (приблизно 500 тис.). Процес еміграції населення з України пояснюється такими причинами:

- структурна перебудова економіки і нестабільна ситуація на внутрішньому ринку праці, як наслідок економічних перетворень та змін;
- велика різниця в умовах життя і рівнях заробітної плати в Україні та країнах Заходу ;
- відсутність перспектив професійного зростання для багатьох здібних людей;
- недостатній рівень безпеки громадян (як правової, так і економічної); не захищеність прав власності;
- економічна нестабільність у країні й невизначеність шляхів виходу з неї.

Аналіз причин сучасної еміграції з України показує, що вона характеризується двома основними чинниками. З одного боку, це елементарний пошук роботи з метою забезпечення себе й родини засобами для життя, а, з іншого, - пошук гарантованої можливості самореалізації. За сучасних умов співвідношення цих факторів весь час змінюється з незначною перевагою одної над іншою. Це й не дивно в умовах розвитку інформаційно – технологічної революції, значної швидкості поширення знань.

В останні десятиліття ХХ ст. міжнародна міграція робочої сили стала однією зі складових процесу глобалізації світової економіки. З одного боку, глобальні зміни у наш час супроводжуються інтенсифікацією міжнародних міграційних процесів, з іншого – визнано, що люди мають меншу мобільність, ніж гроші, товари або ідеї. Люди завжди належать будь – якій країні, залежні від паспортів, віз, дозволів на проживання й кон'юнктури ринку праці. Сьогодні можна говорити про глобальні зміни світового міграційного порядку.

Враховуючи важкі наслідки світової фінансово-економічної кризи значна кількість розвинених країн відчуває погіршення ситуації на внутрішньому ринку праці, коли зростає рівень безробіття, підвищується навантаження на держбюджет. За цих умов уряди країн переглядають свою міграційну політику, намагаючись обмежити доступ на внутрішній ринок низько кваліфікованої іноземної робочої сили, щоби дати можливість працевлаштуватися національній робочій силі. Однак, це робиться, на наш погляд, вже запізно, тому що вихідці з країн Азії та Африки за сприятливих умов міграції, потрапивши на території розвинених країн, тепер не збираються їх залишати. Деякі уряди все одно намагаються підпорядкувати такі тенденції інтересам держав. Наприклад, Президент Франції, пан Ніколя Саркозі 2010 року видав наказ про примусове переселення з Франції мешканців циган до їх етнічної батьківщини. Це викликало різкий резонанс в усіх країнах Євросоюзу і не покращило ситуації на внутрішньому ринку праці. Як наслідок, політикою Н. Саркозі в жовтні 2010 р. не задоволені більше 70% французів[1].

В Німеччині Голова Бундесбанку, пан Сарацин, написав книгу «Самогубство Німеччини» (вересень 2010 р.) про те, що головна біда Німеччини в засиллі іммігрантів зі Сходу. Влада зреагувала надто швидко – пан Сарацина був відправлений у відставку [1].

Перехідним країнам сповна доводиться реагувати на виклики глобального міграційного режиму. По – перше, це зростаюча поляризація світу на бідні та багаті країни, що здійснює небувалий міграційний тиск одних країн на інші. По – друге, стає очевидною криза управління міграцією з боку національних держав, що знаходить прояв у масовому поширенні нелегальної міграції. По – третє, суперечність між концепцією прав людини і національними інтересами держав.

Сьогодні лідером серед країн Європи з прийому іноземців є Німеччина(рис. 2).

Рис. 2. П'ять країн Європи, де живе найбільше іноземців [2, с. 7]

Дана діаграма свідчить, що основна кількість іноземців (приблизно 75%) мешкають лише у п'яти країнах Європи: Німеччині, Іспанії, Великобританії, Італії та Франції. Одна з причин саме такого розташування мігрантів у тому, що ці 5 країн є найкрупнішими в Європі. Вихідців з України високо цінують роботодавці на Заході. Наприклад, не дивлячись на складні умови існування ринку праці у Великобританії під впливом світової фінансово – економічної кризи, звільняти українців британці не збираються, пояснюючи це тим, що українці працелюбні, толерантні у випадках виконання термінової роботи, відповідальні й згодні працювати за відносну невелику заробітну платню (90 фунтів стерлінгів на день). [1].

У пропорційному відношенні більш усього іноземців у Люксембургу -44% населення, у Латвії – 18%, на Кіпрі і в Естонії – по 16%, в Іспанії – 12%, в Ірландії – 11%, в Австрії – 10%. Менше за 1% іноземців мешкає у Польщі, Румунії, Болгарії та Словаччині.[1]. Це можна пояснити недостатнім рівнем соціально – економічного розвитку цих країн. Лідерами серед країн -« постачальників» іноземців до країн ЄС є Туреччина (2,4 млн. людей), Марокко (1,8 млн. людей) і Албанія (1 млн. людей). Україна не входить навіть у десятку – офіційно наших співвітчизників у ЄС близько 600 тис. людей[1]. Німеччина лідирує за кількістю іноземців не випадково, бо політика цієї країни цілеспрямована на залучення висококваліфікованої робочої сили з числа іноземців. В Іспанії, Італії ситуація є більш складною, бо вони так само спрямовують свою політику. Загальна тенденція така: до країн Північно – Західної Європи (Швецію, Німеччину) їдуть фахівці високої кваліфікації, а до країн Південної Європи (Іспанія, Італія, частково Франція) – некваліфіковані робітники, прислуга, сезонні працівники [2, с.7]. В Україні за 2010 рік одержали вид на мешкання 14953 іноземця, зокрема дозвіл на роботу – 8100 людей. Це родичі українців та іноземців, що вже мають вид на мешкання, діячі науки, культури, біженці, які мешкають у нас більше трьох років. Решта – це студенти, що тимчасово мешкають у країні [2]. Уряд України підвищив квоту щодо іноземців, які можуть отримати вид на мешкання в 2010 р. Статистика ж відносно українців, що мешкають в країнах ЄС та дані Євростату не є достатньо точними, бо не враховують українців, які отримують дозвіл на сезонні роботи, також статистика не враховує нелегальних мігрантів. Отже, відомості про масштаби міжнародної міграції робочої сили є достатньо приблизними. Країни ЄС не зацікавлені

Закінчення таблиці 1

Ізраїль	10	2	2	3	-	1	-	-	-	-
Канада	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Німеччина	3	10	6	1	4	1	4	-	2	-
Російська Федерація	20	6	3	5	3	1	3	3	2	1
США	19	6	9	6	5	7	2	4	-	-
Інші	7	7	6	7	15	3	4	1		3
	Фахівці, що мають науковий ступінь									
	кандидата наук									
	1995	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Усього	125	139	128	79	74	45	37	48
У тому числі до країн		104								
Ізраїль	...	14	15	8	4-	-	3	1	4	-
Канада	...	10	12	13	14	7	10	4	-	-
Німеччина	...	22	14	29	25	12	16	13	5	5
Російська Федерація	...	12	31	32	20	17	18	4	4	9
США	...	24	34	35	27	22	20	7	12	17
Інші	...	22	19	22	38	21	7	16	12	17

Дані виїзду фахівців науковців свідчать, що для України найбільш сприятливий клімат при виїзді до США та інших розвинених країн. Однак, ситуація з еміграцією науковців у XXI ст. значно загальмувалась, а, отже, внутрішній соціально-економічний стан країни поступово, надто повільно, але ж покращується. Вважаємо, що така позитивна динаміка збережеться й надалі. Процес еміграції наукових працівників вищої кваліфікації набув відчутних масштабів. Задля припинення цього процесу, держава повинна повернутися обличчям до розвитку науки, підвищити її фінансування, обрати інноваційно-інвестиційний шлях економічного зростання. При формуванні імміграційної політики держав та пошуках методів її удосконалення доводиться враховувати зростаючі потоки нелегальних іммігрантів. Це явище сьогодні набуло масового характеру. Одне з протиріч, притаманних розвитку міграційних процесів, в умовах глобалізації проявляється у суперечливих наслідках цього процесу для країн – донорів та країн – реципієнтів. У країнах, які залучають іноземців, останнє є фактором підвищення сукупного попиту і, відповідно, зростання виробництва товарів та послуг. Заробіток іммігрантів як би ділиться на дві частки: перша використовується на особисту життєдіяльність, а друга – це частка переказується членам родини на батьківщину. Зростання загробітків буде сприяти збільшенню обох частин. Однак, якщо прийняти заробіток й пропорцію його поділу за величину незмінну, тоді виходить, що в разі еміграції не окремих членів родини, а родини цілком, їхні витрати на життєзабезпечення за кордоном зростають, у зв'язку з чим зростає попит на товари та послуги, стимулюється розвиток економіки країни, що приймає іммігрантів. Зауваження, що це незначні суми й вони «погоди» не роблять у даному випадку не доречні, бо з малого складається велике. Тобто, остання зацікавлена у прийнятті цілих родин, а не окремих людей. Однак, у такому випадку країна, постачальник робочої сили не доотримує значні суми у вигляді грошових переказів мігрантів на батьківщину.

Це свідчить, що країни – донори зацікавлені в еміграції окремих людей, а країни, що приймають мігрантів зацікавлені у протилежному. Це протиріччя можна розв'язати тільки шляхом домовленостей на міждержавному рівні про відшкодування таких втрат. Законодавчо такі питання може вирішити МОП(Міжнародна Організація Праці). У наслідок більш низької заробітної плати іммігрантів, в країнах, що їх приймають зменшуються витрати на виробництво товарів та послуг, вони стають дешевими, підвищується їхня конкурентоспроможність на ринках. Наприклад, у США імміграція обумовлює 30 – 40 % загального зниження реальної заробітної плати некваліфікованої робочої сили, що не може не позначитись на цінах готових продуктів [3, с.254]. Отже, міграція суттєво впливає на обсяг ВВП.

В країнах походження міграція може полегшити наявне безробіття й принести їм певні валютні доходи у вигляді:

- іноземної валюти як наслідок грошових переказів мігрантів;
- податків з прибутку фірм – посередників;
- особистого інвестування мігрантів;
- капіталовкладень від країн – імпортерів робочої сили, що надходять в країни – експортери міждержавними каналами;
- субсидій благодійних фондів і міжнародних організацій.
- Країни – імпортери робочої сили разом із потоком мігрантів отримують такі позитивні наслідки:
 - підвищення конкурентоспроможності товарів, до виробництва яких залучаються іммігранти, за рахунок скорочення витрат (зокрема фонду заробітної плати), що призводить до підвищення темпів зростання економіки країни;
 - стимулювання внутрішнього сукупного попиту з боку мігрантів;
 - економію коштів на підготовку кваліфікованих спеціалістів, на соціальні програми, купівлю патентів, ноу – хау, ліцензій у інших державах;
 - надання додаткової еластичності внутрішньому ринку праці шляхом посилення конкуренції у сфері пропозиції робочої сили.

Протягом ХХ – ХХІ ст. традиційними центрами тяжіння для емігрантів залишаються США, Канада та Австралія. Управління міграційними потоками в розвинутих країнах світу здійснюється згідно чинних законодавств. як правило, державна міграційна політика переслідує додержання певної мети, що не суперечить національним інтересам: це може бути залучення кваліфікованих фахівців переважно певних напрямків діяльності, або просто талановитих людей, або перспективних молодих спеціалістів, або родичів тих, хто вже мешкає в даній країні, або біженців тощо. В Україні міграційна політика держави має бути більш досконалою і спиратися на наші національні інтереси. Наприклад, сьогодні, враховуючи транзитне становище країни у руху робочої сили в напрямках Схід – Захід(й у зворотньому напрямку)нагальною є проблема, пов'язана з екстрадицією нелегальних мігрантів на батьківщину. Завдячуючи неврегульованості даної проблеми Україна на даний момент відчутних збитків щодо фінансування цих процесів. Отже, нагальною є проблема підготовки й підписання двохсторонніх міжнародних договорів щодо цієї проблеми. Враховуючи розвиток процесів глобалізації, світової економіки, участь країн з перехідною економікою у цих процесах слід шукати шляхи ефективної міграційної взаємодії держав, яка б забезпечувала додержання взаємної вигоди для країн –донорів та країн – реципієнтів.

Висновки. Процеси міжнародної міграції робочої сили є невід'ємною складовою розвитку міжнародних економічних відносин. Сьогодні ці відносини відчувають помітний вплив процесів світової глобалізації. Глобалізація суттєво прискорює процеси міжнародної міграції робочої сили. Україна приймає активну участь в міжнародній

міграції робочої сили. Ця участь має певні протиріччя й потребує удосконалення. Розглядаючи міжнародну міграцію робочої сили слід розрізняти необхідність і можливість її здійснення.

Наслідки міграції залежать від того, чи є певна країна, країною – постачальником, або країною – користувачем іноземної робочої сили.

У загальносвітовому масштабі міжнародна міграція робочої сили зумовлює оптимізацію розміщення продуктивних сил, вирівнювання цін на головний фактор виробництва.

Процес еміграції фахівців потребує ретельного аналізу й розробки спеціальних заходів. Насамперед, необхідно створити в Україні належні соціально – економічні, організаційні, правові умови для створення умов життя, навчання, розвитку економіки та особистості. Задля прискорення цього процесу, держава повинна повернутися обличчям до розвитку науки, підвищити її фінансування, обрати інноваційно-інвестиційний шлях економічного зростання. Цей шлях передбачає поширення науково – прикладних і науково-технічних знань. Вже сьогодні соціально – економічний розвиток України, хоча й не є таким же як у країнах Західної Європи, однак, для наших співвітчизників виявляється більш сприятливим ніж «золоті гори» на Заході. Про це свідчить суттєве скорочення еміграції та зростання імміграції. Україна не повинна весь час на когось рівнятися, хоча сучасні процеси глобалізації потребують певних світових стандартів розвитку, а йти уперед обираючи свій шлях розвитку. Так, це буде непросто, однак, більш перспективно ніж весь час когось наздоганяти. Такі дії сьогодні вже приносять позитивні результати, особливо у країнах Південно-Східної Азії. Такий розвиток вимагає використання усіх здобутків світової цивілізації та примноження власних.

Глобалізація економіки суттєво вплинула на формування нового підходу до міграційної політики. Цей підхід полягає в переході від контролюючих функцій держави до комплексного управління міграційними процесами, основу якого складає створення умов, що протидіють міграції. В умовах тісного взаємозв'язку й взаємозалежності національних економік стає можливим стимулювання економічного зростання, створення нових робочих місць, підвищення доходів, формування

сприятливого клімату у країнах еміграції. Така можливість реалізується шляхом лібералізації торгівлі, залучення прямих іноземних інвестицій, активного включення національних валют у світову валютну систему.

Отже, задля ефективного управління міграційними процесами в Україні вважаємо за необхідне здійснювати означені пропозиції не поетапно, а комплексно, інакше може скластися критична ситуація на ринку праці в національній економіці.

Література

1. WWW. Podrobnosti.ua
2. Гомон Д. Германия – лидер по иностранцам. //Сегодня. От 10 сентября 2010 г.
3. Макуха С. М. Міжнародні господарські зв'язки країн із перехідною економікою в умовах глобалізації. –Х.: Право, 2005. -304 с.
4. Stalker P. Workes without frontiers: The impact of globalization on international migration. Boulder (Col): Rienner: ILO, 2007/ - X1. – P/ 141 – 152.
5. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір (Колективна монографія) /За ред. Е. М. Лібанової. –К.: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. -316 с.
6. Мамонтова. Н. Тенденції та особливості формування і використання інтелектуального капіталу в Україні.//Економіка України. – 2010. -№8. –С. 30 – 40.

7. Харламова Г. О., Наумова М. Міграція як складова процесу формування людського капіталу України. //Економіка та держава. -2010. - №4. –С. 32 – 36.

8. WWW. Eurostat. МВД України и Государственный центр занятости Минтруда Украины.

Summary. The essence of labour migration, the need and possibility of these processes, their acquisition of certain features of globalization are discovered in the article. The condition of the current stage of international labour migration and Ukraine's participation in it are analyzed in it. The need and possibilities of international labour migration in the world and in Ukraine, particularly, are paid much attention to. Increasing the efficiency of Ukraine's participation in the processes of international labor migration and improving the state migration policy of Ukraine are proposed.

Keywords: globalization, foreign, international migration of labour, labour.

Стаття надійшла до редакції 17.01.2011